

Oefening baart kunst

Vittorio Busato Of het nu gaat om wetenschap, literatuur, sport of kunst: op elk gebied zijn er uitzonderlijke talenten, uitblinkers. Hoe wordt iemand expert op zijn of haar vakgebied?

‘Creatieve en begaafde persoonlijkheden brengen herhaaldelijk iets nieuws tot stand, vooropgesteld dat deze prestaties ertoe bijdragen onze kennis, ons genot en ons leven rijker te maken.’ Dat stelde de Hongaar Géza Révész, in 1932 benoemd als eerste hoogleraar in de psychologie aan de Universiteit van Amsterdam (UvA), in zijn boek *Talent en genie* uit 1952. Wie meer van begaafdheid en creativiteit wil begrijpen, zal daarom reële prestaties als uitgangspunt moeten nemen en die vervolgens moeten analyseren en beoordelen. ‘Alleen de objectivering van de geest, dus in de eerste plaats het geestesproduct, de creatieve prestatie, kan als maatstaf dienen voor graad en omvang der begaafdheid’, aldus Révész.

De nadruk die Révész ruim een halve eeuw geleden al op prestaties legde, sluit prima aan bij de huidige wetenschappelijke literatuur over experts. Neem het monumentale *Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance*,

in 2006 verschenen onder redactie van K. Anders Ericsson, hoogleraar psychologie aan de Universiteit van Florida. Prestaties van experts, zo blijkt, zijn het best te begrijpen door hen met nieuwe, maar voor hun domein van expertise representatieve taken te confronteren: een schaker met een schaakprobleem, een medicus of klinisch psycholoog met een diagnose, een schilder met een nieuwe schildertechniek, een musicus met een in te studeren stuk, et cetera.

Er valt wel iets voor te zeggen om experts te definiëren als personen die zich niet alleen succesvol aan hun omgeving weten aan te passen, maar die omgeving bovendien succesvol naar hun hand weten te zetten. Ook kunstenaars trachten dat algemeen gesproken te doen. Kunstenaars zijn dus prima te beschouwen als experts die, net als experts op andere terreinen, verschillen in de mate waarin zij slagen die omgeving naar hun hand te zetten. (Publieke) waardering speelt daar voor hun succes een

belangrijke, soms ook ronduit toevallige rol bij. Picasso zocht niet, maar vond inderdaad; Van Gogh zou zijn ene oor niet geloven als hij hoorde wat er tegenwoordig voor zijn schilderijen wordt betaald.

Met dit essay heb ik niet de pretentie dé definitie van kunstenaar te geven, maar wel een brede: ik beschouw mensen die er op wat voor terrein dan ook in slagen hun omgeving naar hun hand te zetten als kunstenaars. Hoe meer iemand daarin slaagt, hoe meer iemand geldt als uitblinker.

Hoe wordt iemand expert, kunstenaar of uitblinker? Is iemand daartoe voorbestemd? Is er een aangeboren talent dat zich vroeger of later wel móet manifesteren? Zijn bepaalde persoonlijkheidseigenschappen onontbeerlijk? Of is het juist vooral een kwestie van jarenlang hard en toegewijd werken om je uiteindelijk ergens expert, kunstenaar of uitblinker in te mogen noemen?

Deliberate practice

Ericsson kwam samen met zijn collega's Ralf Krampe en Clemens Tesch-Römer in 1993 al met overtuigende steun voor die tweede opvatting. De aanwezigheid van een aangeboren talent ontkennen ze niet, integendeel, maar de invloed daarvan wordt volgens hen sterk overschat. Zij hanteren de zogeheten 'tienjarenregel': onderzoek naar eminente prestaties binnen verschillende domeinen als muziek, wiskunde, wetenschap, literatuur en sport toont aan dat mensen die in die domeinen als expert gelden, ten minste tien jaar hard bezig zijn om dat niveau te bereiken.

Het komt experts dus niet aanwaaien, er zal gewérkt moeten worden. Het gaat echter wel om een speciale vorm, *deliberate practice* gedoopt, dat kwalitatief verschilt van 'gewoon' hard werken. Deze vorm van oefening vindt doorgaans plaats onder supervisie van uitmuntende en bevlogen begeleiders/coaches.

Deliberate practice is gebaseerd op kennis van de allerbeste methoden die binnen een domein bestaan om een hoog prestatieniveau te bereiken, te handhaven dan wel te verbeteren.

Deliberate practice is beslist niet altijd een plezierige bezigheid. Deze vorm van oefening werpt vaak pas op de lange termijn vruchten af, en vergt veel van het concentratievermogen. Het kost bloed, zweet en tranen – om dat vol te willen blijven houden, moet iemand intrinsiek zeer gemotiveerd zijn. Bovendien bestaat het gevaar van fysieke én mentale uitputting. De benodigde tijd schatten Ericsson en zijn collega's op twee tot vier uur per dag, of dat nu om wetenschap, sport of kunst gaat. Maar iemand die zijn beschikbare tijd zo efficiënt mogelijk besteedt aan *deliberate practice* én ervan overtuigd is dat dit de beste manier is, zal zich op termijn wel expert of uitblinker kunnen noemen.

Ericsson, Krampe en Tesch-Römer bieden daartoe ook overtuigende, empirische steun op het gebied van muziek. Zij deden twee onderzoeken, een onder violisten en een onder pianisten. De violisten hadden gestudeerd aan het conservatorium in Berlijn. Zij werden onderverdeeld in de 'beste groep', de 'goede groep' en de 'muzieklerarengroep'. De beste groep bestond uit violisten die, volgens docenten van het Berlijnse conservatorium, grote kans maakten op een internationale topcarrière. Daarnaast was er een vierde groep, samengesteld uit oudere violisten van twee gerenommeerde orkesten: het Berlijns Philharmonisch Orkest en het Radio Symfonie Orkest. De vier groepen hadden een vergelijkbare muzikale achtergrond; vrijwel alle violisten waren ongeveer acht jaar oud toen ze begonnen en hadden gemiddeld vier leraren gehad.

Alle violisten vulden een vragenlijst in, en hielden een week lang een dagboek bij. Daaruit en uit retrospectieve schattingen bleek dat de beste violisten en de groep oudere violisten

niet alleen meer oefenden dan de goede groep en de muzieklerarengroep, zij konden ook veel nauwkeuriger aangeven wat er met hun vrije tijd was gebeurd die niet werd besteed aan muziek. Ericsson en zijn collega's kwamen tot een redelijk betrouwbare schatting van de tijd die de beste violisten en de oudere groep violisten tot hun achttiende levensjaar aan vioolspelen hadden besteed: respectievelijk 7410 uur en 7336 uur. Over tien jaar is dat gemiddeld ruim veertien uur per week, ofwel twee uur per dag. Voor de goede groep violisten kwamen ze tot een schatting van 5301 uur en voor de muzieklerarengroep 3420 uur; over langere tijd dus beduidend minder. Het onderzoek onder de pianisten leverde soortgelijke bevindingen op.

Deze bevindingen kunnen prima verklaren waarom jongens en meisjes die het in programma's als *Idols* bij jury en publiek zo goed doen, nog ver zijn verwijderd van de echte top: ze hebben simpelweg de benodigde uren nog niet opgebracht. Ze mogen dan over een of andere magische X-factor beschikken, ze laten (nog) lang geen meesterschap zien. Hun uiterlijk vertoon slaat aan, hun prestaties zijn vooralsnog niet veel meer dan adequate imitatie. Het succes in de zin van publieke waarde-

Wij leven in een wereld waarin speciali- satie loont

ring en puberale adoratie komt daarnaast wel erg vroeg. Sterker: dat belemmert mogelijk zelfs een verdere ontwikkeling van het bij sommigen heus wel aanwezige talent. Van de meeste *Idols*-kandidaten hoor je immers niets meer.

Het geheim van de uitbinker

Niet alleen op muziekgebied, maar ook op andere terreinen verschillen experts van mindere goden in de mate waarin zij zich toeleggen op die *deliberate practice*, zo bevestigt eveneens het *Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance*.

Er zijn nog twee andere factoren die volgens datzelfde handboek consequent naar voren komen. Zo blijken intelligentie en persoonlijkheidseigenschappen weinig valide voorspellers te zijn voor een eenmaal verworven expertise. De psycholoog Jan Elshout, emeritus hoogleraar Functieer aan de UvA, illustreerde dit ooit treffend: het gaat niet alleen om de 'gaven van het hoofd', op een gegeven moment kunnen de 'gaven van het hart' wel eens doorslaggeven-der zijn.

De andere consistente bevinding is dat expertise zich vrijwel altijd beperkt tot één domein. Dat is niet verwonderlijk: wij leven immers in een wereld waarin specialisatie loont. De universele geleerde van een paar eeuwen terug, die natuurkundige, wiskundige, filosoof, alchemist én linguïst was, in zijn vrije tijd ook nog schrijver, bedreven minnaar en uitstekend huisvader, die bestaat niet meer. Voor de bestudering van expertise is het dus zinvol uit te gaan van afgebakende domeinen met onderscheidbare prestaties daarin.

Het werk van Ericsson vormde de wetenschappelijke inspiratiebron van het boek *Het geheim van de uitbinker*, dat ik samen met Frenk van Harreveld heb geschreven. De onderzoeksvraag was relatief simpel: Wat hebben – bewezen – talenten in uiteenlopende domeinen als weten-

schap, (kook)kunst, muziek, sport en ondernemen met elkaar gemeen?

Dat woordje bewezen staat er niet voor niets bij. Wij hebben ons in de keuze van de opgenomen uitblinkers vooral laten leiden door onbetwistbare, zo mogelijk objectieve indicatoren van prestaties. Zo wonnen de wetenschappers Anne Cutler, Robbert Dijkgraaf en Frits van Oostrom allen een Spinozapremie. De kok Sergio Herman heeft drie Michelinsterren, schaker Loek van Wely is grootmeester. Werk van de kunstenaars Rineke Dijkstra en Joep van Lieshout behoort tot de vaste collectie van het Museum of Modern Art in New York. Acteur Pierre Bokma kreeg ooit de Albert van Dalsumring, ballerina Igone de Jongh de Alexandra Radius-prijs, jazzpianist Michiel Borstlap de Thelonious Monk-award, mezzosopraan Christianne Stotijn de Borletti Buitoni Award. Daarnaast hebben we enkele minder eensluidende criteria meegenomen, zoals grote publieke waardering (de cabaretiers Youp van 't Hek en Hans Teeuwen, filmmaker Eddy Terstall, schrijver Joost Zwagerman), een voor lange tijd schier onaanastbare positie (squasher Lucas Buit) en vernieuwing en verrassing (cartoonist Gumbbah, de ondernemers Marlies Dekkers en Marc Schröder). Hun prestaties mogen dan niet altijd even kwantificeerbaar zijn, hun meester-én kunstenaarschap zijn onomstreden.

'Onze' uitblinkers hebben we via een vooraf opgestelde leidraad laten reflecteren en vrij associëren over onder meer hun talent en talentontwikkeling, over hun jeugd en achtergrond, over hun drijfveren en persoonlijkheidseigenschappen, over hun discipline en eerzucht, over wat voor overeenkomsten ze met andere uitblinkers meenden te zien. In onze queeste naar wat uitblinkers op verschillende terreinen delen, hebben wij gezocht naar – volgens ons – kenmerkende, samenhangende uitspraken. Wij werden het eens over negentien ingrediënten, die hiernaast samengevat zijn.

Een uitbinker:

- brengt *deliberate practice* op
- staat open en denkt *out of the box*
- kent zijn of haar klassiekers
- kent eigen tekortkomingen en weet die te compenseren
- legt de lat veel hoger
- ervaart een welhaast onvoorwaardelijke liefde voor het eigen vakgebied die aanzet tot presteren
- blijft zich verwonderen over dat vakgebied
- kan bikkelen
- is weinig afhankelijk van het oordeel van anderen
- moet (tijdelijk) monomaan kunnen zijn
- streeft naar perfectie en heeft oog voor detail
- heeft een onzekerheid die aanzet tot daden (faalstrijd)
- brengt welhaast moeiteloos de noodzakelijke discipline op
- ontbreekt het niet aan geluk
- heeft een aangeboren talent dat een voorsprong geeft
- wil winnen, desnoods van anderen en sowieso van zichzelf
- verlegt eigen grenzen, maar dúrft die grenzen bovenal te verkennen
- is niet gericht op succes op zich, maar richt zich op innerlijk meesterschap
- kan de echte inspiratie nauwelijks verwoorden, maar voelt die des te meer

Vittorio Busato

is psycholoog en publicist. Voor meer info: www.vittoriobusato.nl

Raadsel

In zijn analyse van de geniale prestaties van onder anderen Michelangelo en Johann Sebastian Bach blijft het voor Géza Révész een raadsel hoe in de menselijke geest soms zulke geweldige ideeën ontstaan. 'Het werk van het genie is niet vatbaar voor causale verklaring. Welke factoren wij in de genese van de geniale persoonlijkheid ook naar voren brengen, wij zijn evenmin in staat om de scheppingsdaad te verklaren als om de verwerking der ideeën in haar volle omvang te begrijpen.'

Het geheim van de uitblinker blijft voor een belangrijk deel uiteindelijk net zo onverklaarbaar. Zoals Christianne Stotijn het verwoordde: 'Buiten mijn geloof om in de onontbeerlijkheid van een niet te stoppen drang en concentratie voor "het" doel of liever gezegd een passie, zijn er denk ik onverklaarbare "zenders" die bepalen dat iets in iemands leven onontkoombaar is.'

Die zenders hebben wij niet opgespoord en blijven iets magisch houden. Wij hebben hooguit ingrediënten benoemd die kenmerkend zijn voor uitblinkers op diverse terreinen – met een drive om keihard te willen werken en een onvoorwaardelijke liefde voor het vakgebied als belangrijkste. Het zullen niet alle

'Het
werk
van
het genie
is niet
vatbaar
voor
causale
ver-
klaring'

ingrediënten zijn, en sommige zult u vast weinig verrassend vinden. Hoe die ingrediënten optimaal te combineren, dat blijft evenwel een raadsel.

Literatuur

- Busato, V.V. en F. van Harreveld (2007) *Het geheim van de uitblinker*. Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker.
- Elshout, J.J. (1985) 'Een goed begin is het halve werk: over determinanten van effectief beginnersgedrag'. In: *Hoogbegaafden in de samenleving*, 201-210.
- Ericsson, K.A., R.Th. Krampe en C. Tesch-Römer (1993) 'The role of deliberate practice in the acquisition of expert performance'. In: *Psychological Review*, jrg. 100, nr. 3, 363-406.
- Ericsson, K.A. (et al.) (2006) *Cambridge handbook of expertise and expert performance*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Révész, G. (1952) *Talent en genie: grondslagen van een psychologie der begaafdheid*. Leiden: Brill.

Orkestrepetitie met Frans Brüggen
aan het Conservatorium van Amsterdam.
Fotograaf: Thomas Lenden

Masterclass met Leon Fleisher
aan het Conservatorium van Amsterdam.
Fotograaf: Thomas Lenden

